PORTRELER

YUSUF ZİYA ORTAÇ

Hazırlayan
Şaban Özdemir

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2425
KÜLTÜR SERİSİ: 1259

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-8838-23-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler 1. Baskı Yeni Matbaa, 1960
2. Baskı Akbaba Edebiyat Sanat Yayınları, 1963
Ötüken Neşriyat'ta **1. BASIM**

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76 • 34718 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Düzelti: Emine Hızır Yıldırım

Son Okuma: Anıl Ersoy

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
İkitelli OSB Mahallesi Çevre Sosyal Tesisler Sokak
Çevre Sanayi Sitesi Sosyal Tesisler Nu: 3 İç Kapı Nu: 1B1
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul - 2026

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yusuf Ziya Ortaç: Yusuf Ziya Ortaç 1895'te İstanbul Beylerbeyi'nde dünyaya geldi. Babası Mühendis Süleyman Sami Bey'dir. İlk şiiri 1914'te *Kehkeşan* dergisinde neşredilen Ortaç, ilerleyen yıllarda "Hecenin Beş Şairi" olarak adlandırılan grubunun önde gelen isimlerinden biri olacaktır. Bu grubun önde gelen diğer üyelerinden Orhon Seyfi Orhon'la Türk yayıncılık tarihinin en uzun soluklu yayınlarından *Akbaba*'yı çıkardı. Kendine has üslubuyla Türk edebiyatının en önemli mizah yazarlarından biri olarak öne çıkan Yusuf Ziya Ortaç, 11 Mart 1967 tarihinde vefat etti. Cemal Hüsnü Talay'ın "Türkçenin bir Himalayası" olarak tasvir ettiği Yusuf Ziya Ortaç Zincirlikuyu'daki ebedi istirahatgâhına defnedildi.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM YERİNE... 9

PORTRELER 11
BU KİTAP 15
ABDÜLHAK HÂMİD 19
TEVFİK FİKRET 27
CENAP ŞAHABETTİN 35
HALİT ZİYA 43
HÜSEYİN CAHİT YALÇIN 51
SÜLEYMAN NAZİF 61
RIZA TEVFİK 69
MEHMET ÂKİF 77
CELÂL SÂHİR 87
ABDULLAH CEVDET 97
MİTHAT CEMAL KUNTAY 105
AHMET HAŞİM 117
EMİN BÜLENT 125
ZİYA GÖKALP 133
MEHMET EMİN 141
ÖMER SEYFETTİN 147
ENİS BEHİÇ 155
YAHYA KEMAL BEYATLI 163
ERCÜMENT EKREM TALU 171
İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA 179
HALİL NİHAT BOZTEPE 187
REŞAT NURİ GÜNTEKİN 195
MAHMUT YESARİ 203
İBNÜ'L-EMİN MAHMUT KEMAL 209
HASAN ÂLİ YÜCEL 217
PEYAMİ SAFA 223

TAKDİM YERİNE...

Yusuf Ziya Ortaç, şüphesiz ki Türkçenin virtüözlerinden biriydi. Maalesef onu da nisyan hassamıza kurban ettik. Bir döneme damga vuran Yusuf Ziya Ortaç ve arkadaşlarını unuttuk. Oysaki hakkında enstitü açılması gereken önemli şahsiyetler arasındaydı Ortaç. O sadece mizah edebiyatımızın temel taşlarından olan *Akbaba* ile değil, yazdığı şiirler, romanlar, hikâyeler ve yazılarla da edebiyatımızın gerçek bir emekçisiydi.

Akbaba dergisi şüphesiz ki kültür ve edebiyatımızın mizah kısmının kilometre taşıydı. Bu meyanda Orhan Seyfi Orhon'u da anmamız lazım. Sıhriyetle pekiştirilen bir dostluk; ortaklığa, şiirde ve fikirde yol arkadaşlığına dönüşmüştür.

Yusuf Ziya, bir Türkçe virtüözüdür dedim. Bunu anlamak için sadece elinizdeki kitabı okumanız yeterli. Onun kavramları, durumları, insanları, olayları anlatırken kullandığı dil; yaptığı benzetmeler, tanımlamalar onu Türkçenin en yüce zirvelerine oturtur.

Portreyi kendi hususiyetleri olan bir tür olarak gördüm hep. Biyografi ile anı arasında, çoğu zaman yaşanmışlıklardan ya da sahih bilgilerden yola çıkan portre yazıları şüphesiz ki okunması en keyifli türlerden. Anı merkezli portrelerin belki de en güzeli de elinizde tuttuğunuz kitap. Yusuf Ziya, bir resim yapar gibi ele aldığı şahsiyetin bazen fizikî bazen de ruhî portresini çizer okuyucunun gözünde. Son tahlilde iyi bir portre yazarı, kısacık bir yazıda koca bir cilt biyografide anlatılabilecek olanı verir okuyucuya.

Bu kitabı hazırlamaya kıymetli dostum Erdem Beliğ Zaman başlamış, bazı sebeplerden dolayı kitabı hazırlamayı bırakmış, çalışmanın tamamlanmasını benden rica etmişti. Önce kabul etmesem de Erdem'e de söylediğim

1851-1937

ABDÜLHAK HÂMİD

ABDÜLHAK HÂMİD

Elimdeki kocaman kitabı bir solukta okumuştum. Bu, Abdülhak Hâmid'in *Finten*'iydi.

Hâmid, biliyorsunuz, edebiyatımızın tek dâhisidir. O kadar tek ki, o olmasa, dâhi kelimesi belki de Türk diline girmeyecekti. Galiba eskiden analar, şimdikiler gibi "dâhi çocuk" doğurmakta cömert değilmişler!

Abdülhak Hâmid yalnız dâhi de değildi. Süleyman Nazif'in Acem mübalağasını da aşan mizacı, ona bir de "çok büyük" anlamına gelen "âzam" kelimesini eklemiş, dâhi-i âzam yapmıştı. Bu, bir dünya rekorudur sanırım. Her milletin dâhisi vardır ama bizden başka dâhi-i âzamı olan yoktur!

İşte, on sekiz yaşında kırık dökük mısralar heceleyen ben, büyük dâhimizin büyük eseri için o küçük yazımda bir tenkit denemesi yapmıştım.

Abdülhak Hâmid'imizi, bu tenkit *Türk Yurdu* dergisinde çıktıktan üç gün sonra gördüm. Beni çağırtmıştı!

Ne şık, ne güzel, ne kibar adamdı o... Galiba ilk gördüğüm Avrupalı Türk, Abdülhak Hâmid'dir.

Zarif hizmetçinin içeri aldığı salonda nereye oturacağımı düşünürken kapıda göründü: Koyu gri bir jaketatay[1] giymişti. Yüzüne soylu bir güzellik veren sivrice sakalı, yaylı kaşları, geniş şakakları ve yumuşak gözleriyle Hâmid edebiyatımızdaki Hâmid'den bile başka bir adamdı.

Bir idadî talebesi olduğumu bana ilk unutturan Ziya Gökalp olmuştu. Benimle eşit bir edebiyat adamı olarak ilk konuşan da dâhi-i âzamımızdır!

Finten için yazdığım tenkidi okumuştu. Onu en iyi anlayan eleştirmeci bendim! Bunu kendisi söylüyordu! Biraz

---

[1] Jaketatay: Resmî ziyaret ve davetlerde erkeklerin giydikleri, arkası yırtmaçlı, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş ceket.

1867-1915

TEVFİK FİKRET

TEVFİK FİKRET

Onu görür görmez tanıdım:
Ağustos sıcağı içinde, Bebek Bahçesi'nden[1] geçiyordu. Arkasında sadakor bir elbise, elinde ona benzer ipekten saman sarısı bir şemsiye vardı. Arkasından, ayak seslerimi toprağa göme göme yürüdüm. Bir uyurgezer böyle yürürdü ancak. Bir insanın değil, bir ilâhın arkasından gidiyordum…

İçimde, kırık bir *Rübâb*, bir *Rübâb-ı Şikeste*, 178 telinden sesler veriyordu: Yağmur sesleri, bomba sesleri, hicran sesleri...

Kıyı bitti ve aşı boyalı Haşim Paşa Yalısı'ndan sonra Hisar yamacı başladı. Durdum. O, arkada bıraktığı gölgeden habersiz, yeşillikler içinde kayboldu.

1914 yılında ilk ve son defa gördüğüm bu dev insan Tevfik Fikret'ti.

Dev dedim, daha büyük bir kelime kullanmamak için. Sahiden devdir: Sanatta dev, hayatta dev, ahlâkta dev…

Eğer ilkokulda Karabaş tecvit[2] okumadınızsa eğer lise değil, idadi[3] tahsili görmedinizse, eğer kulağınız aruzun musikisine alışık değilse, Fikret'i bütün çaplarıyla tanımak, daha doğrusu tatmak güçtür. "Bir Lâhza-i Teahhur"u düşünüyorum:

Bir bomba... Bir duman...

---

1 Bebek Bahçesi: İstanbul'da Bebek'te Cumhuriyet'in ilk yıllarında insanların buluşma yeri olan, içindeki gazino ve restoranlarla hem yeme içme hem de eğlenme olanağı sunan mekân.

2 Abdurrahman Karabaşî tarafından ve Kur'an okumayı öğrenmek isteyenler için hazırlanmış kitap, *Karabaş Tecvidi* diye bilinir.

3 İdadi: Osmanlı eğitim sisteminde yüksek okullara öğrenci yetiştiren orta dereceli okul.

CENAP ŞAHABETTİN

Cenap Şahabettin'i önce *Servet-i Fünun* sayfalarında mısra mısra tanıdım, mısra mısra sevdim. O, Edebiyat-ı Cedide mektebinde, Fikret ve Halit Ziya olmayan tek adamdı.

Bugün hayallerine, teşbihlerine biraz gülümsediğimiz "Elhân-ı Şitâ" manzumesi Türk şiirinin o güne kadar duymadığı bir musikidir:

Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyaz rîşe-i cenâh-ı melek![1]

Bu iki mısra, uçarken düşüp ölen kelebek, bu meleklerin kanatlarından dökülen beyaz tüy nedir, biliyor musunuz?.. Kar!

Sonra, elimize bir başka hazine geçti: *Yakazât-ı Leyliye*... Cenap:

Tâ uzaklarda işte bir piyano,
Tâze parmakların temasiyle
İnliyor bir hazan havâsiyle,
Dinle ey yârim işte ağlayan o!

Mısralarıyla bir hayal tablosu çiziyordu. Türk şiirine, o güne kadar ney, tanbur hatta Fikret'in kalemiyle ut girmişti ama piyano girmemişti. Cenap Şahabettin'in kaleminde bu kelime bir kafiye olmuştu. Hem de *"ağlayan o" ile yepyeni bir kafiye:*

"…….piyano,"
"……..ağlayan o!"

---

1 *Bir melek kanadının beyaz püskülü.*

HALİT ZİYA

Ceketimin yakasını, pantolonumun dizkapaklarını saatlerce sildim, açık havada kuruttum ve ıslak bez altında, kendi elimle ütüledim. İskarpinlerimin ökçelerini eskici Mahmut Usta bir gün önce tamir etmişti. Yeni bağlar aldım ve boyattım. Fesim, ertesi sabah kalıplandı, gömleğim kolacıdan geldi. Annemin dul maaşı ile bu kadar şıklaşabilirdim ancak.

Birinci Dünya Savaşı'nın açlık günlerindeyiz. Eylül ayı... İngiliz Elçiliği'nin yanındaki Hamalbaşı Caddesi'nde dört katlı, kârgir bir ev... Büyük bir salona giriyorum. İçerisi güneşsiz. Ortada uzun, upuzun bir masa var: Ayakları, çerçevesi limon sarısı, üstü koyu yeşil.

Burası, şimdi adı Şehir Tiyatrosu olan Darülbedayi Müdürlüğü'dür. Bu salonda hepsini ilk defa gördüğüm altı şöhret var: Halit Ziya, Hüseyin Suat,[1] İbnürrefik Ahmet Nuri,[2] İsmail Müştak,[3] Ali Cenanî[4] ve belediye adına Savni Bey...

O gün, *Binnaz* isimli manzum piyesimi edebî heyete okumam için beni çağırmışlardı. Ne kadar iyi, ne kadar seven insanlardı onlar.

---

1 Hüseyin Suat Yalçın (1867 - 21 Mart 1942), Türk yazar. Hüseyin Cahit'in kardeşidir. Servet-i Fünun şairleri arasında lirik şiirleriyle tanındı. Bu gruba arkadaşı Cenap Şahabettin'in önerisiyle girdi. Şiirde lirizmden 1908 sonrası uzaklaştı, yerine hiciv ve mizahı koydu.

2 Refik Ahmet Nuri Sekizinci (1874 - 6 Mart 1935) Osmanlı dönemi tiyatro oyuncusu, oyun yazarı, bürokrat.

3 İsmail Müştak Mayakon, (1882 - 9 Ekim 1938) Türk gazeteci ve yazar. Milletvekilliği de yapmıştır.

4 Mehmet Ali Cenani (1872 - 5 Aralık 1934), Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda 3, 4, 5 ve 6. dönem, TBMM'de 1, 2 ve 3. dönem milletvekilliği, ayrıca iki hükûmette Ticaret Bakanlığı yapmış, Türk Kurtuluş Savaşı'nda Güney Cephesi'nin örgütlenmesinde rol almış bir siyasetçidir.

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN

-Baba, maşallah ne güzel dişlerin var?
-Neyleyim, yiyecek şey bulamadıktan sonra!..
Bu konuşmayı, on beş yaşımın hafızasından alıyorum. Belki kelimeler tıpatıp değildir. Belki aslında dişler "güzel" değil de "beyaz"dır, belki de "sağlam". Ama özü bu. Yazının başlığı, galiba "İhtiyar Kayıkçı" idi. Yazan: Hüseyin Cahit...[1]

Ne kadar sevmiştim bu konuşmayı. O zaman edebiyat "mehtap"tı, "deniz"di, "aşk"tı. Şairlerimiz, hikâyecilerimiz gökyüzünden yeryüzüne ara sıra iniyordular.

Beş kuruş gündeliğimden biriktirdiğim para ile bir *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* aldığım zaman ne kadar sevinmiştim. Hüseyin Cahit'in o kırmızı kaplı kitabında hep böyle yazılar vardı: "Ezik Palamut" bunlardan biriydi. Balıkçı, dalgalarla boğuşarak tuttuğu işportalar dolusu balıklar içinden bir tanesini ayırır, yoldan geçen çocuğuna verir:

-Al bunu eve götür...

Bu, ezik bir palamuttur!

Ondan sonra, Cahit'in hayat felsefesi başlar:

-Demek, onların bu ezik palamuttan başkasını yemeye hakları yoktu! Acaba bu sefalet karşısında hangimiz lokmamızı vicdan rahatlığı içinde yutabiliriz?

Gözlerimi kapıyor, hayalimde kitabı yaprak yaprak çeviriyorum. Bir de "Falcı" vardı onların arasında: Süleymaniye Camii'nin avlusunda, bir askerin, bir Anadolu çocuğunun falına bakan falcı…

Belediye çavuşu:

---

[1] Hikâyede ilgili pasaj şu şekildedir:
"- Baba, dedim, maşallah dişlerin pek sağlam! O vakit ihtiyarın yüzü bir anafor gibi karıştı. Kendisini bunca yıllardan beri, muhtaç ve güçsüz, şu küreklere mahkûm eden hayatın insafsız kara suratına tükürür gibi: - Neyleyeyim, dedi, yiyecek bir şey bulamadıktan sonra!"

SÜLEYMAN NAZİF

9 Şubat 1919 sabahı *Hâdisat* gazetesinde bir başmakale çıktı: "Kara Bir Gün"[1]

Bir saat sonra, işgal orduları karargâhında General Franchet d'Esperey'nin[2] emri gürlüyordu:

-Arrâtez le!... Fusillez le!...

Türkçesi:

-Onu yakalayınız! Onu kurşuna diziniz! Bu ölüme çarpılan o, Süleyman Nazif'ti!

Ben onu ilk defa Edebiyat Fakültesi'nde, imtihan odasında görmüştüm: Başında, kenarları kulak uçlarına değen koyu kırmızı bir fes, arkasında koyu lacivert bir esvap, kolalı gömlek, kolalı yaka, kolalı ve altın düğmeli kolluklar vardı. Bir Diyarbakır çıbanıyla tırmalanmış yüzü esmer ve çetindi. Kaşları simsiyah ve çatıkçaydı. Gözleri simsiyah ve parıl parıldı. Sakalı simsiyah ve vahşiydi. Karşısında mutlaka ürkek bir saygı duyardınız. Bâkî'nin Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı mersiyeyi[3] okuyordum. Vezin bilişime adeta öfkelenerek şaşmıştı. Ama ne tatlı bir öfke ne bahtiyar bir hayretti görseniz!

Konuşurken, gülerken, ön dişleri bıyıklarının siyah çalısı arasında parlayınca, yırtıcı bir kaplan oluyordu o!

---

1 8 Şubat 1919'da işgal kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a gelen Fransız General Franchet d'Esperey, İstanbul'dan Beyoğlu'na doğru bir zafer alayı tertiplemiş, kendisini karşılayan Osmanlı bandosunu, üzerine bindiği atı ürküttüğü için kırbacını sallamak ve susturmak suretiyle rencide etmişti. Bu olayı 9 Şubat 1919 *Hâdisât* gazetesinde eleştiren Süleyman Nazif'in de tevkif edilmesini, bir iddiaya göre kurşuna dizilmesini emretmişti.

2 Louis Félix Marie François Franchet d'Espèrey (25 Mayıs 1856-8 Temmuz 1942) I . Dünya Savaşı sırasında görev yapmış mareşal rütbeli Fransız general. Mütareke Dönemi'nde İstanbul'daki işgal güçleri komutanıydı.

3 "Kanuni Mersiyesi" diye bilinen şiir.

RIZA TEVFİK

Bebek'e taşınmıştık. Sait Halim Paşa akaretlerinden[1] bir evde. Bitişik komşumuz Rıza Tevfik Bey'di. Önce hanımlar dost oldular. Sonra biz tanıştık. Yaylı kaşları, ışık dolu gözleri, gür saçları vardı. Plastron[2] boyun bağı takar, çoğu jaketatay giyerdi. Şıktı, zarifti, cakalıydı!

Evce kaynaşmıştık. Kadınla kadınca, genç kızla genç kızca konuşurdu. Benimle de çocukça.

Bir gün: "Edebiyatı sever misin?" diye sordu. Gülümsedim: "Severim efendim..." Sonra sözü değiştirmesinden korkarak fısıldadım: "Yazarım da..." İsteğimi sezdi galiba. Okuttu... Bu bir "Kış Gecesi"ydi:

Buz tutmuş uzar aks-i kamer sîne-i mâda,
Ay bir kocaman kar topudur dest-i semâda![3]

On sekiz yaşında bir idadî talebesinin aruzu böyle rahat kullanışı hoşuna gitti. O günden sonra onun her yeni şiirini ilk dinleyen ben oldum.

Elinden ne gelmezdi ki? Yalnız elinden de değil, dilinden de!

Patatesi haşlar, yoğurur, çam fıstığından bir gaga, kuş üzümünden iki göz takar, bir kanarya yapardı ki neredeyse tabakta ötecek sanırdınız.

Hele taklitleri?... Kadın taklidi, muhacir taklidi, Arap taklidi, hepsini birbirinden güzel yapardı.

Meşrutiyet'in ilk adliye nazırlarından Manyasizâde Refik Bey'le bir ortaoyunu oynarlarmış, Rıza Tevfik orada bir

---

1 Akaret: Gelir getiren gayrimenkul.

2 Plastron: Erkek giyiminde bir çeşit boyun bağı.

3 Ayın aksi suyun göğsünde buz tutmuş uzar / Semanın elinde ay kocaman bir kar topudur.